

Introduktion:

Humanistisk psykiatri – udforskning af et krydsfelt

Katrine Schepelern Johansen, Charlotte Bredahl Jacobsen
og Hanne Overgaard Mogensen

Dette nummer af Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund præsenterer en række forskningsprojekter inden for det, man kan kalde humanistisk psykiatrisforskning, dvs. kvalitativ forskning i sindslidelse og behandling med humanistisk afsæt. Der findes en større tradition for humanistisk psykiatrisforskning i USA og England med repræsentanter som Arthur Kleinman (bl.a. 1988; 1995), Byron Good (bl.a. 1997), Sue Estoff (bl.a. 1985) og Roland Littlewood (Littlewood og Liepsedge 1997; Littlewood og Dein 2000), men i en nordisk sammenhæng er forskningsfeltet kun i sin vorden. I 2004 mødtes flere af os i forbindelse med et seminar på Syddansk Universitet, som lektor Helle Johannesen havde taget initiativ til. Her skabtes de første tiltag til at samle de forskere, som arbejder med området i dansk regi i et netværk. Dette nummer er den første mere samlede præsentation af feltet. Ud over repræsentanter for den danske forskning har vi også inviteret en norsk forsker, hvis forskning ligger i tråd med de øvrige bidrag.

Psykiatrien og antropologien

Antropologien er en af de discipliner, som har involveret sig i den humanistiske psykiatrisforskning. Antropologien og psykiatriens mange overlap taget i betragt-

ning synes dette oplagt. For begge fag gælder en grundlæggende interesse for mennesker og den menneskelige væren. For begge fag gælder, at man baserer sig på observationer af og samtaler med de mennesker, man ønsker at vide noget om, samt at man er meget bevidst omkring sin egen rolle og indflydelse på denne proces. Begge fag har desuden en lang tradition for at beskæftige sig med forståelsen af andre mennesker og de grænser for forståelsen, der måtte være. Denne interesse for relationen mellem mennesker betyder, at spørgsmålet om intersubjektivitet også er relevant i begge fag.

Dette er særlig tydelig i relation til den del af psykiatrien, der kaldes fænomenologisk psykiatri, og som beskæftiger sig med forståelsen af psykotiske patienter og skismaet mellem at forklare deres sygdom og at forstå den, og som baserer sig på den tyske filosof og psykiater Karl Jaspers tanker (se f.eks. Jaspers 1923). Også inden for den del af krydsfeltet, hvor man beskæftiger sig med relationen mellem kultur og psykisk sygdom – kaldet transkulturel psykiatri – er der potentiale for frugtbar udveksling mellem de to felter.

I hverdagens psykiatriske praksisser er der også andet, der fylder. Psykiatrien opererer altid i et spændingsfelt mellem flere dimensioner: Mellem biomedicin og humanisme og mellem universalisme og fænomenologi. Denne spænding kommer til udtryk på mangfoldige måder i forskning såvel som praksis og er et centralt tema i flere af tidsskriftets artikler. Den humanistiske psykiatriforskning kan have trange kår i et felt, hvor gener, hjernescanninger og medicin kommer til at fylde stadig mere (se f.eks. Rose 2003), og man kan have en oplevelse af, at denne type forskning opfattes som marginal af psykiatrien. En marginal position kan dog i sig selv være interessant, da det er her, der er plads til at være kritisk og undersøgende (Kleinman 1995). Og som artiklerne i dette nummer med al tydelighed illustrerer, så er de problemstillinger, som den humanistiske psykiatriforskning behandler på ingen måde marginale, men i høj grad centrale for både psykiatriens klinik og forskning.

Tidsskriftets tema og artikler

Titlen på dette temanummer er 'Humanistisk Psykiatri – udforskning af et krydsfelt'. Krydsfeltet som henvises til er både det, som findes internt i psykiatrien, hvor psykiatrisk personale balancerer mellem flere forskellige tilgange til psykisk sygdom, og det som findes mellem psykiatrien som felt og den humanistiske psykiatriforskning. De forskellige artikler i dette nummer dokumenterer hver i sær en fasét af dette krydsfelt.

Artiklerne dokumenterer også måder, hvorpå antropologiske bidrag er relevante for den psykiatriske praksis. Gennem nye perspektiver på intersubjektivitet og erfaring bidrager de med en udvidelse, nuancering eller problematisering af eksisterende praksis. Nogle af artiklerne viser, hvordan intersubjektivitet og erfaring kan anvendes og udfoldes inden for psykiatriens rammer (f.eks. Gormsen, Larsen og Jacobsen), mens andre i højere grad udfordrer og til en vis grad sprænger psykiatriens traditionelle perspektiv (f.eks. Terkelsen, Lorimer og Johansen).

Tidsskriftets forfattere udgøres af en læge, 2 sygeplejersker og 4 antropologer. De faglige baggrunde kan aflæses i artiklernes perspektiv, skrivetradition og problemorientering, men alle taler indenfor samme felt. På den måde genspejles krydsfeltet også i forfatterstaben.

De første to artikler refererer til det krydsfelt, som ligger internt i psykiatrien. Lægen Lise Gormsen indleder særnummeret med en artikel om brugen af informeret samtykke i medicinsk forskning i psykiatrien. Hun viser her, hvorledes intersubjektiviteten er uundgåelig som metode i praksis – også i et forskningsprojekt, der er formuleret i forhold til biomedicinske forskningsstandarder.

Sygeplejersken Niels Buus følger med en artikel om tværfagligt samarbejde i psykiatrien. Buus udfordrer det ideal om tværfaglig behandling, som de seneste år har hersket i psykiatrien, med en påpegning af at organisatoriske forhold og konventioner omkring behandlingskonferencer giver fortrin for psykiaterens medicinske perspektiv frem for sygeplejerskens viden baseret på personbundne hverdags erfaringer. Trods et ideal som skulle give plads til bred udveksling af forskellige perspektiver – de biomedicinske såvel som de humanistiske, de universalistiske såvel som de fænomenologiske – så er udvekslingen ikke lige, og parterne oplever det ikke som en frugtbar udveksling. Med denne påmindelse om at tage magtstrukturer med i overvejelserne omkring hvorledes krydsfeltet praktiseres og kan blive frugtbart, bevæger tidsskriftet sig mod de antropologiske bidrag.

Antropologen Francine Lorimers artikel refererer til det interne krydsfelt i psykiatrien, men udgør samtidig et fint eksempel på, hvorledes psykiatri og antropologi kan mødes og drage nytte af hinandens perspektiver. Med brug af antropologiske metoder som deltagerobservation og en fænomenologisk tilgang viser hun, at selv når man som behandler forestiller sig, at den behandling, man giver, er biomedicinsk, spiller det intersubjektive en stor rolle for både behandleres og patienters oplevelse af, hvad der har gjort en forskel. Der er noget, der virker gennem intersubjektiviteten, også når den ikke officielt er en del af behandlingen.

Antropologen John Aggergaard Larsen fortsætter af den vej. I hans artikel er krydsfeltet mellem biomedicinsk behandling og fænomenologi i høj grad også til-

stedeværrende – og han viser, hvordan de supplerer hinanden. Alvorlige psykoser kan med held behandles medicinsk, men ofte har psykoser sat voldsomt præg på personernes liv og relationer til andre. Behandling af en psykotisk episode kan ikke begrænses til den medicinske side alene. Der er også brug for forståelse, forstået som et selv-refleksivt og mellemmenneskeligt forhold. Den side af behandlingen, som den medicinske behandling ikke kan klare, viser han, kan med fordel udforskes med antropologiske metoder, og det han kalder en personcentreret etnografisk tilgang, der kombinerer deltagerobservation i sociale og terapeutiske sammenhænge med involvering med patienterne.

Hvor Lorimer og Larsen holder sig inden for psykiatriens rammer, tager sygeplejerske og antropolog Toril Terkelsen sin argumentation et skridt længere. Gennem en analyse af en mand som mener at have fået indopereret en radiosender, udfordrer hun de eksisterende måder at fortolke psykotiske udtryk i psykiatrien og foreslår et alternativ, som kobler det psykotiske udtryk med oplevelser af at være menneske i et moderne kontrolsamfund.

Bidragene til særnummeret er kendetegnet ved at være baseret på studier i psykiatrien som institution. Det vil være meget relevant og inspirerende at se feltet modnes de kommende år, hvis forskningen formår at udvide perspektivet til også at inddrage studier af psykiatrien som institution i samfundet. Terkelsens bidrag i nærværende særnummer illustrerer et potentiale for et frugtbart udbytte af en dialog mellem de to fokus.

I de to sidste artikler diskuteres muligheder og udfordringer i krydsfeltet mellem psykiatri og antropologi. Antropologen Charlotte Jacobsen viser gennem et studie af etniske minoriteter i retspsykiatrien, hvorledes de to fag praktiserer et krydsfelt, hvor antropologisk viden om 'kultur' aktivt inddrages i det psykiatriske arbejde med minoritetspatienter. Gennem artiklen argumenterer hun for, at dette snævre krydsfelt med fordel kunne udvides til en bredere dialog om det interessefelt, som antropologien og psykiatrien som fagdiscipliner har til fælles; nemlig mellemmenneskelig forståelse og dens udfordring.

Antropologen Katrine Johansens bidrag dokumenterer, at den transkulturelle psykiatri indtager en interessant position i krydsfeltet mellem psykiatri og antropologi. På den ene side har feltet brugt antropologers viden og begreber mere eksplicit end andre dele af psykiatrien og har på den måde været meget åbne. På den anden side viser artiklens eksempel, hvordan psykiatrien anvender en forældet opfattelse af kultur og en problematisk forståelse af relationen mellem kultur og psykisk sygdom. Den transkulturelle psykiatri er et af de områder, hvor et formaliseret samarbejde mellem antropologer og psykiatere har fundet sted, og

eksemplet illustrerer dermed centrale aspekter af de udfordringer, som fremtidige samarbejder og forskningsprojekter står over for.

Med disse introduktioner til tidsskriftets artikler byder vi læseren velkommen til en fascinerende, udfordrende og givende verden i krydsfeltet mellem antropologien og psykiatrien.

Litteratur

- Good, Byron 1997 Studying Mental Illness in Context: Local, Global, or Universal? I: *Ethos* 24(2):231-248
- Estroff, Sue 1985 *Making it Crazy. An Ethnography of Psychiatric Clients in an American Community*. Berkeley: University of California Press.
- Jaspars, Karl 1923 *Algemeine Psychopathologie*. Berlin: Springer-Verlag.
- Kleinman, Arthur 1995 *Writing at the Margin. Discourse between Anthropology and Medicine*. Berkeley: University of California Press.
- Kleinman, Arthur 1988 *Rethinking Psychiatry. From Cultural Category to Personal Experience*. New York: Free Press
- Littlewood, Roland og Simon Dein 2000 *Cultural Psychiatry and Medical Anthropology. An Introduction and Reader*. London: Athlone Press
- Littlewood, Roland og Maurice Liepsedge 1997 *Aliens and Alienist. Ethnic Minorities and Psychiatry*. London: Routledge.
- Rose, Nikolas 2003 Neurochemical Selves. I: *Society* 46-59.